

Endogénne a exogénne predpoklady rastu kvality života

František MURGAŠ

Abstract: Individual factors that determine increase of quality of life are dealt with in this paper. Endogenous factors are considered the most important, as they represent the potential for accepting or rejecting the exogenous factors.

Key words: quality of life, endogenous factors, exogenous factors

Úvod

Záujmom obyvateľov akéhokoľvek teritoriálneho celku je rast kvality ich života. Domnievame sa, že predpokladom rastu sú dve skupiny súčasne pôsobiacich faktorov: endogénne (ktoré považujeme za dôležitejšie), vytvárajú potenciál pre akceptáciu alebo odmietnutie exogénnych faktorov, pôsobiacich na študovaný celok zvonka.

Endogénne predpoklady

Exogénne predpoklady pôsobia v socio-ekonomickom priestore Západu rovnako, napriek tomu je dosiahnutá úroveň krajín, ktoré ho tvoria, rozdielna. Nazdávame sa, že dôvodom sú ich endogénne predpoklady. Zaraďujeme k nim polohu, humánny kapitál, poznatkový kapitál a regionálnu konkurencieshopnosť. Hampl M. (2001) za endogénne predpoklady považuje sociálnu a ekonomickú kvalitu lokalít a regiónov. Pašiak J. (2005, s. 370) konštatuje: „ľudský kapitál, sociálny kapitál, kultúrny kapitál (sociálny kapitál) regiónov; zohrávajú dôležitú úlohu ako endogénne zdroje regionálneho rozvoja pri sociálnej inovácii a modernizácii a prechode spoločnosti na znalostnú ekonomiku a formovanie informačnej spoločnosti“.

Poloha

V regionálno-geografických analýzach krajov býva zdôrazňovaná výhodná poloha, spravidla na historickej obchodnej ceste. Hampl M. (2001) považuje za kľúčovú makro polohu štátu v zmysle gradientu západ – východ. Táto má význam aj vo vnútri krajín, aj keď s poklesom mierky klesá. Podľa autora poloha vyjadruje socio-kultúrne usporiadanie, formované stáročným vývojom.

Kling J. (2002) za rozhodujúci trend vývoja regiónov Slovenska považuje trend jadro – periféria, a to vo dvoch dimenziách: západ – východ a mesto – vidiek. Západ – východná dimenzia sa prejavuje podľa autora vznikom rozvojovej osi Bratislava – Považie – Liptovský Mikuláš s odbočením z Považia k Nitre, a tiež izolovaným územím Banskej Bystrice, Zvolena, Prešova a Košíc. Najväčšie socio-ekonomické problémy sú koncentrované v Juhoslovenskej kotline a na juhu východného Slovenska. Vzťah mesto – vidiek sa podľa autora polarizoval do transformačného vývoja miest a ekonomického úpadku vidieka so súčasným posilňovaním dominantnosti Bratislavy. V budúcnosti autor očakáva posilnenie západ – východnej dimenzie. Vyslovuje tiež obavy z nereálneho očakávania vyriešenia problémov zaostávajúcich regiónov Slovenska Európskou úniou.

Humánny kapitál

Humánnym kapitálom rozumieme agregát ľudského, sociálneho a kultúrneho kapitálu. Uvedené jednotlivé druhy kapitálu bývajú definované i analyzované jednotlivo. Domnievame sa však, že každý človek je v psychologickom, sociálnom i priestorovom ponímaní nositeľom všetkých uvedených druhov kapitálu, čo nás oprávňuje agregovať ich do kapitálu, ktorý nazývame humánny.

Pašiak J. (2005, s. 370) konštatuje: „ľudský kapitál, sociálny kapitál, kultúrny kapitál (sociálny kapitál) regiónov; zohrávajú dôležitú úlohu ako endogénne zdroje regionálneho rozvoja pri sociálnej inovácii a modernizácii a prechode spoločnosti na znalostnú ekonomiku a formovanie informačnej spoločnosti“.

Pojem „ľudský kapitál“ sa objavil v polovici 20. stor. Podľa Dobeša M. (2003) ľudský kapitál spoločnosti je „súhrnom ľudského kapitálu jej členov, t.j. súhrnom všetkých znalostí, zručností, kvalifiká-

cií, vzorcov správania, hodnôt a motivácií, ktoré sa v spoločnosti nachádzajú“. Čaplánová A. (2003) stotožňuje ľudský kapitál a vzdelanie. Fukuyama F. (2005, s.26) za ľudský kapitál považuje „zručnosti a vedomosti, ktoré nosíme v hlave“.

Sociálny kapitál Fukuyama F. (2005, s. 28) definuje ako „súbor neformálnych hodnôt či noriem spoločných pre členov nejakej skupiny, umožňujúcich vzájomnú spoluprácu“. Veľmi podnetnou sa javí autorova myšlienka merania sociálneho kapitálu jeho nedostatkom, vyjadreným ukazovateľmi sociálnej disfunkcie, napr. kriminalita, drogy, samovraždy. Sociálny kapitál môže byť „dobrý“ alebo „zlý“, príkladom „zlého“ je talianska mafia v USA“.

Gajdoš P. (2001, s. 270) za kultúrny kapitál sídla považuje „duchovné hodnoty, normy životného štýlu a správania sa i hmotnej kultúry, ku ktorým sa občania hlásia a praktizujú ich vo svojom každodennom živote. Kultúrny kapitál tvorí podstatnú časť „genia loci“ obce“.

Poznatkový kapitál

Koncepcia spoločnosti Tretej vlny, formulovaná Tofflerovcami, vychádza z identifikácie informácií ako rozhodujúceho prvku, určujúceho budúci vývoj. Spoločnosť tretej vlny nahrádza industriálnu spoločnosť, môžeme ju teda ponímať ako postindustriálnu spoločnosť. Koncepcia postindustriálnej spoločnosti predpokladá dominanciu kvartérneho sektora. Pojem „kvartérny sektor“ zaviedol Gottman (Ira, V., 2001), zahŕňa nadstavbové služby, napr. finančné, ďalej riadenie, vedu, výskum.

Koncepcia informačnej spoločnosti vychádza z predpokladu, že produkcia a výmena informácií sú tým podstatným, tak ako produkcia a výmena tovarov ním boli v industriálnej spoločnosti. Podľa Dlouhej J. (2006) vznik „spoločnosti založenej na znalostiach“ vyplýva z nárastu množstva výrobkov, ktoré sú nenáročné na suroviny, ale ich vysokú cenu určujú znalosti a inovácie, použité pri ich výrobe. Rozvoj informačných a komunikačných technológií prispieva k vytváraniu informačnej spoločnosti. Dlouhá J. (2006, s. 278) za ňu považuje „spoločnosť, ktorej zdroje ekonomickej produktivity, kultúrnej hegemonie a politickej a vojenskej moc závisia na schopnostiach získavať, zhromažďovať, ukladať, analyzovať a vytvárať informácie a znalosti“. Koncepcia poznatkovej (vedomostnej, znalostnej) spoločnosti ide ďalej, nahrádzajúc prioritu informácií vedomosťami. Za dôležitejší prvok ako informácie a komunikačné technológie považuje človeka (Gajdoš, P., 2002).

Regionálna konkurencieschopnosť

Úspešnosť regiónu v konkurencii s inými regiónmi je syntetickým vyjadrením exploatácie predpokladov rastu kvality života. Podmienená je naakumulovaným humánnym a poznatkovým kapitálom jeho obyvateľov, schopných využívať polohu regiónu. Domnievame sa, že značné rozdiely v dosiahnutom stupni rozvoja regiónov Európskej únie možno vysvetliť aj pôsobením uvedených endogénnych predpokladov.

EXOGENNÉ PREDPOKLADY

K exogénnym predpokladom radíme civilizačnú zmenu a globalizáciu.

Civilizačná zmena

Vývoj od začiatku 90. rokov minulého storočia priniesol nielen akcelerujúcu globalizáciu, ale aj ďalšie zmeny, predovšetkým postmodernizmus ako novú paradigmu rozvoja spoločnosti, oživenie náboženských hodnôt a ďalšie, ktorých akumulácia vyúsťuje do zmeny v civilizačnej mierke. Domnievame sa, že nás to oprávňuje hovoriť o potrebe geografie civilizačnej zmeny. Fukuyama F. za významné považuje zmeny v podobe návratu tradičných hodnôt, akými sú morálka, rodinný život, občianska hrdosť (Jandourek, J., 2003). Podnetné konštatovania v súvislosti s civilizačnými zmenami vyslovil Huntington S. (2001, s. 371): „Ďaleko významnejšie ako problémy ekonomie a demografie sú problémy morálneho úpadku, kultúrnej samovraždy a politickej nejednotnosti Západu“.

Globalizácia

Zrejme najvýznamnejší fenomén, pôsobiaci v súčasnej postindustriálnej a postmodernej fáze vývoja ľudstva je globalizácia. Za základný impulz jej rozbehu sa považuje uvoľnenie naviazania národných mien na americký dolár v rokoch 1971 – 1973 a ropná kríza v roku 1973 (Mezřický, V., 2006).

Suša O. (2006, s. 257, 258) rozlišuje globalizáciu a globalizmus, ktorý vníma ako „spôsob myslenia sociálne konajúcich a rozhodujúcich sa jednotlivcov a skupín, organizácií alebo inštitúcií, ktorý je sprevádzaný úsilím reflektovať vlastné možnosti, prostriedky a ciele – ako rastúcou mierou ovplyvnené

globalizačnou vzájomnou závislosťou. Globalizmus – ako ľudské uvedomovanie a zobrazovanie globalizácie – môže byť pozitívny napríklad vedomím globálnej spolupatričnosti, solidarity a zodpovednosti“.

Schalúck H. (2004, s. 35) v súvislosti s globalizáciou konštatuje: „Vytvára sa „nezmieriteľná“ sústava vylučovania, víťazstvo silného nad slabým. Počet chudobných sa neznižuje. A mnohí chudobní sa stávajú ešte chudobnejšími“. Pápež Ján Pavol II. smerovanie ku globalizácii považuje za charakteristickú črtu súčasného sveta. Konštatuje viacdimenzionálnosť globalizácie, ktorá prináša pozitíva i negatíva. V súvislosti s jej ekonomickou dimenziou Schalúck H. (2004, s. 33) poznamenáva: Ak sa však globalizácia riadi iba zákonmi trhu uplatňovanými tak, aby vyhovovali mocným, jej dôsledky nemôžu byť iné ako negatívne. Sú to napr. absolutizácia ekonómie, ničenie životného prostredia a prírodných zdrojov, vzrastane rozdielov medzi bohatými a chudobnými...“

Na riešenie problémov spôsobených globalizáciou, konkrétne jej ekonomickým rozmerom, ponúka katolícka cirkev riešenie v podobe ponuky globalizovanej kultúry solidarity (Ján Pavol II., 2004).

Literatúra

- ČAPLÁNOVÁ, A., 2003: Teória ľudského kapitálu a súčasná slovenská ekonomika. Ekonomický časopis, 51, 8, 947–962.
- DLOUHÁ, J., 2006: Ekonomická funkce vědy. In: DLOUHÁ, J., DLOUHÝ, J., MEZŘICKÝ, V. (eds.): Globalizace a globální problémy. Sborník textů k celouniverzitnímu kurzu „Globalizace a globální problémy“ 2005-2007. Praha: UK, COŽP, 275–282.
- DOBES, M., 2003: Ludský kapitál a ekonomika. <http://www.saske.sk/cas/2-2003/dobes-std.html> (posledný prístup 28.11. 2003).
- FUKUYMA, F., 2005: Veľký rozvrat. Ľudská prirodzenosť a opätovné nastolenie spoločenského poriadku. Bratislava: Agora, 339s.
- GAJDOŠ, P., 2001: K vybraným problémom transformácie sociálnopriestorovej situácie Slovenska v 90. rokoch. Sociológia, roč. 33, 21, 185–206.
- GAJDOŠ, P., 2002: Človek, spoločnosť, prostredie. Vybrané problémy priestorovej sociológie. Bratislava: Sociologický ústav SAV, 374s.
- HAMPL, M. et al., 2001: Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie. Praha: UK, 330s.
- HUNTINGTON, S., 2001: Sřet civilizací. Praha: Rybka Publishers, 2001, 441s. ISBN 80-86182-49-5.
- IRA, V. 2001: Geografia času: prístup, základné koncepty a aplikácie. Geografický časopis, roč. 53, 3, 231–243.
- JANDOUREK, J., 2001: Sociologický slovník. Praha: Portál, 285s.
- JÁN PAVOL II., 2004: Posynodálna apoštolská exhortácia Ecclesia in America. Trnava: Spolok svätého Vojtecha.
- KLING, J., 2002: Regionálny vývoj. In: Kollár, M., Mesežnikov, G.: Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 109–127.
- MEZŘICKÝ, V., 2006: Povaha globalizace, základní problémy, její pozitivita a negativa. In: DLOUHÁ, J., DLOUHÝ, J., MEZŘICKÝ, V., (eds.), 2006: Globalizace a globální problémy. Sborník textů k celouniverzitnímu kurzu „Globalizace a globální problémy“ 2005-2007. Praha: UK, COŽP, 275–282.
- PAŠIAK, J., 2005: Endogénna regionálna diferenciacia a diverzifikácia. In: Ira, V., Pašiak, J., Falťan, Ľ., Gajdoš, P. (eds.): Podoby regionálnych odlišností na Slovensku. Príklady vybraných okresov. Pezinok: FORMÁT, 358–372.
- SHALŮCK, H., 2004: Mnoho farieb, jedna dúha. Solidarita a globalizácia v kontexte františkánskej etiky. Bratislava: Serafín, 53s.
- SUŠA, O., 2006: Sociální rozměr a sociologické pojetí globalizace. In: DLOUHÁ, J., DLOUHÝ, J., MEZŘICKÝ, V. (eds.): Globalizace a globální problémy. Sborník textů k celouniverzitnímu kurzu „Globalizace a globální problémy“ 2005–2007. Praha: UK, COŽP, 275–282.

Endogenous and Exogenous Factors Determining the Increase of Quality of Life

František MURGAŠ

Summary: *Exogenous factors operate in the Western socio-economic space in a same way and in spite of the level that the individual countries reach varies. Presumably, the endogenous factors are responsible for this situation. They include the position, human capital, knowledge capital, and regional competitiveness.*

For Hampl M. (2001), the macroposition of a country along the West – East gradient is a key one, while Kling (2002) considers the trend core-periphery in dimensions West – East and urban area – rural area decisive for the development trend of the Slovak regions.

Human capital is the aggregate of human, social and cultural capitals. The quoted types of capital are usually defined and analysed individually. However, every human is the carrier of all types of capital from the psychological, social and spatial points of view. It means that they can be aggregated into the capital referred to as human capital. The concept of the knowledge society concentrates upon the knowledge capital. It goes somewhat further than the concept of information society and replaces the priority of information by that of knowledge. Exogenous factors also include the change of civilisation and globalisation, as its most important parts. Several authors (Shalück, H., 2004, Ivanička, K., 2006) point to the increasing differences generated by globalisation both in the social and spatial sense. Suša O. (2006) discerns between globalisation and globalism. He points to the option to consider solidarity and cohesion as a response to the negative features of globalisation. Likewise, the Catholic Church in accord with John Paul II (2004) offers the solution of problems caused by globalisation by the globalised culture of solidarity.

Adresa autora:

RNDr. František Murgaš
Katedra geografie, Pedagogická fakulta, Katolícka univerzita
Námestie A. Hlinku 56/1, 034 01 Ružomberok
frantisek.murgas@fedu.ku.sk